

УДК 378.147.016:159.9/37:37.02

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЦИКЛУ

Олена Марусенко*,
Антоніна Ковальова*,
Олена Брежнєва**

**Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Оборонна, 2, 91011 Луганськ, Україна;*

***Луганський державний медичний університет
кв. 50-річчя Оборони Луганська, 1, 91045 Луганськ, Україна*

Порівняно ефективність викладання предметів психолого-педагогічного спрямування у класичному варіанті з елементами дидактичної творчості. Доведено, що середній бал, одержаний студентами в результаті праці у творчих групах з використанням інтерактивних технологій, був вищий, ніж у випадках класичного проведення занять; більшість учасників педагогічного експерименту (85%) на суб'єктивному рівні віддавала перевагу саме творчому варіанту проведення занять.

Ключові слова: вища освіта, предмети психолого-педагогічного циклу, елементи дидактичної творчості.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сьогодні проблеми реформування і модернізації вищої школи посідають одне з провідних місць у системі психолого-педагогічних наук. Умови соціального середовища, що постійно змінюються, ставлять щораз вищі вимоги до якості освіти в цілому і до кожного окремого фахівця, особливо молодого; не тільки щодо його професійних рис, здобутих знань, умінь і навичок, але й щодо здатності застосувати свій інтелектуальний потенціал на практиці, адаптуватися до тих реалій, з якими ще вчорашньому студентові доводиться стикнутися після закінчення вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Як зазначає К. Рубічевський, «Специфічною особливістю вищої освіти є те, що вона є найбільш працездатним агентом майбутнього – майбутнього і для кожної окремої людини, і для суспільства в цілому. Освіта першою приймає виклик часу і не може не віддзеркалювати того, що відбувається у світі. У світі ж під впливом глобальних проблем відбувається переорієнтування у сфері

суспільної свідомості як у змістовно- аксіологічному, також і у структурно-функціональному плані, перехід до іншого історичного типу раціональності... Серед різноманітних цілей, яких потрібно досягти, модернізуючи освіту, слід назвати розробку методології, яка відповідає нашому часові. Вища школа мусить орієнтуватися як на відтворення соціальності, також і на те, щоб активно сприяти вирішенню в позитивному ключі нагальних життєвих потреб кожної людини, що отримала диплом вищого навчального закладу” [6, с. 56].

Не менш важливою функцією освіти взагалі і вищої зокрема є трансляція культури, створення сприятливих умов щодо інтеріоризації культурних та духовних цінностей, які визначають генеральну лінію та засіб існування людини у світі. Останнім часом педагоги стурбовані негативними наслідками деморалізації життя сучасного суспільства, що пов'язано з кризовими явищами в ньому та низькою моральною культурою. З огляду на це звертають увагу на проблеми морального виховання молоді, зокрема студентської, сприяння всебічному розвитку особистості [3; 5; 7].

Як справедливо зауважує М. Лапенко, “сума знань повинна відійти на другий план. Потрібна не знання-центрована, а особистісно-центрована парадигма. Знання повинне стати не ціллю, а засобом процесу навчання та виховання. Зміст нової освітньої парадигми є, насамперед, в орієнтації на розвиток особистості” [2, с. 48].

Досягнення довготермінових цілей передбачає здійснення певних кроків у напрямку цілей проміжних та використання для цього низки технологій та засобів. Сьогодні напрацьовано досить великий спектр педагогічних технологій і напрямів, чому присвячені праці таких авторів, як Л. Ланда (програмоване навчання, теорія алгоритмізації); П. Гальперін, Н. Тализіна (теорія поетапного формування розумових дій); А. Матюшкін, І. Лернер, В. Оконь (проблемне навчання); А. Вербицький (контекстне навчання) та ін. [4].

Багато проблем, що постають перед педагогами, які працюють в інноваційному режимі, пов'язані і з низькою інноваційною компетентністю.

Компонентами інноваційної компетентності педагога є поінформованість про інноваційні педагогічні технології, належне володіння їхнім змістом і методикою, висока культура використання інновацій у навчально-виховній роботі, особиста переконаність у необхідності застосування інноваційних педагогічних технологій.

Готовність до інноваційної діяльності є внутрішньою силою, що формує інноваційну позицію педагога. За структурою це складне інтегративне утворення, яке охоплює різноманітні риси, властивості, знання, навички особистості. Як один із важливих компонентів професійної готовності, вона є передумовою ефективної діяльності педагога,

максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу. Джерела готовності до інноваційної діяльності сягають проблематики особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання й самовиховання, професійного самовизначення педагога.

В інноваційних освітніх перетвореннях особливо високими є вимоги до рівня теоретичних знань і практичної підготовки вчителя. Він повинен уміти спрямовувати навчально-виховний процес на особистість вихованця, вибудовувати свою професійну діяльність так, щоб кожен учень мав необмежені можливості для самостійного і високоефективного розвитку. А це у принципово інших вимірах визначає проблематику і зміст професійної та особистісної підготовки педагога, актуалізує необхідність створення педагогічних систем, зорієнтованих на інноваційну діяльність, і, відповідно, на пошук нових підходів до підготовки майбутнього педагога. Йдеться про те, що під час навчання він має набути:

- розвинуту творчу уяву;
- стійку систему знань, що розкривають суть, структуру і види інноваційної педагогічної діяльності;
- уміння цілеспрямовано генерувати нові нестандартні ідеї з використанням інтелектуальних інструментів і механізмів самореалізації;
- психолого-педагогічні знання про освоєння і впровадження інноваційних процесів у систему освіти;
- спеціальні психолого-педагогічні методи, прийоми і засоби, використання яких дає змогу брати активну участь в інноваційній педагогічній діяльності.

Педагогові інноваційного спрямування під час навчально-виховного процесу необхідно вміти реалізовувати:

- педагогічний гуманізм (довіра до вихованців, повага до їхньої особистості, гідності, впевненість у своїх здібностях і можливостях);
- емпатійне розуміння вихованців (прагнення і вміння відчувати іншого як себе, розуміти внутрішній світ вихованців, сприймати їхні позиції);
- співпраця (поступове перетворення вихованців на співтворців педагогічного процесу);
- діалогізм (уміння слухати дитину, цікавитися її думкою, розвивати міжособистісний діалог на основі рівності, взаємного розуміння і співтворчості);
- особистісна позиція (творче самовираження, за якого педагог постає перед вихованцями не як позбавлений індивідуальності

функціонер, а як особистість, котра має свою думку, відкрита у вираженні своїх почуттів, емоцій).

У сучасних умовах інноваційна діяльність педагога має відповідати головним принципам:

- інтеграції освіти, що передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями;
- диференціації та індивідуалізації освіти, що налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця;
- демократизації освіти, дотримання якого зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленості їх взаємодії, широкої участі громадськості в управлінні освітою.

Реалізація цих принципів вимагає переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості.

Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно орієнтованої освіти проблеми.

Педагоги, які творчо ставляться до інноваційної діяльності, мають глибокі знання про нові наукові та новаторські підходи до навчання й виховання, володіють новітніми технологіями і створюють власні. Реалізація творчого потенціалу в інноваційному процесі для багатьох із них є найважливішим орієнтиром діяльності.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все нагромадження на попередньому етапі, сягаючи завдяки цьому значно вищого рівня. Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових.

Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності конкретного педагога до інноваційної діяльності дає змогу спланувати роботу щодо розвитку його інноваційного потенціалу, який є важливим компонентом структурних професійних рис [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття. Хоча сьогодні щораз більше уваги приділяють інноваційним підходам у навчально-виховному процесі,

використанню інтерактивних технологій, багато аспектів, особливо у їх прикладному, технологічному плані, потребують подальшого дослідження. Це повною мірою стосується порівняння класичних та інноваційних підходів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Беручи до уваги вищезазначене, ми ставили за мету порівняти ефективність педагогічного процесу в групах студентів, які вивчають предмети психолого-педагогічного циклу за класичним варіантом, і групах, у яких ми в процесі практичних та семінарських занять активно використовували елементи дидактичної творчості.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вихідним матеріалом для розроблення технології є теорії, концепції. Багато педагогічних технологій мають у своїй основі такі концепції засвоєння соціального досвіду:

- асоціативно-рефлекторне навчання, у межах якого розроблена теорія формування понять;
- теорія поетапного формування розумових дій, згідно з якою розумовий розвиток (як і засвоєння знань, умінь, навичок) відбувається поетапно, спрямовуючись від “матеріальної” (зовнішньої) діяльності у внутрішній розумовий план;
- сугестопедична концепція навчання, яка обґрунтовує комплексне використання у навчальних цілях вербальних і невербальних, зовнішніх і внутрішніх засобів сугестії (навіювання), що сприяє надзапам’ятовуванню;
- теорія нейролінгвістичного програмування, що розглядає процес навчання як рух інформації через нервову систему людини;
- теорії змістового узагальнення, в основу яких покладено гіпотезу про провідну роль теоретичного знання у формуванні інтелекту дитини [1].

На підставі однієї теорії навчання можуть вибудовуватися різні технології. Зокрема, асоціативно-рефлекторна психологічна теорія зумовила варіантні технології навчання, які по-різному поєднують слово і наочність. Теорія проблемного навчання покладена в основу технологій, що розвивають творчі здібності, пізнавальну активність, інтерес, самостійність особистості. Водночас побудова на одній теорії, концепції кількох технологій навчання не є свідченням їх ідентичності. Вони завжди будуть відрізнятися за кількісними і якісними параметрами. З огляду на це важливо мати цілісну систему засобів опису педагогічних технологій, беручи до уваги те, що кожна з них містить концептуальний, змістовий та процесуальний аспекти.

У дослідженні взяли участь студенти Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (60 осіб) 20–28 років, серед яких було 43 жінки і 17 чоловіків.

На семінарських заняттях з психолого-педагогічних дисциплін упродовж двох навчальних модулів ми пропонували студентам як класичний варіант проведення семінарських занять, також й варіант, що був спроектований нами відповідно до навчальної, виховної і особистісно орієнтованої компоненти. Передбачали формування навичок колективної творчої роботи (робота у творчих групах – по 4–5 студентів), інтерактивні компоненти, вирішення проблемних ситуацій за темою, яку вивчають, і розробку студентами тематичних завдань, що адресовані для опрацювання іншим творчим групам, розвиток комунікативної компетенції і формування культури ділового спілкування, вміння доводити власний погляд у процесі дискусії. Наприкінці відбувалося сумісне підведення підсумків заняття, визначали кращі творчі завдання і проблемні ситуації, розроблені студентами, а також кращі відповіді на них, які оцінювали певною кількістю балів. Цікаво, що за результатами проміжного та підсумкового контролю значно вищий середній бал був з тих дисциплін, де використовували творчий підхід порівняно із дисциплінами, де ми дотримувалися класичного підходу (73,5 і 62,0 бала, максимум – 100 балів).

Після завершення педагогічного експерименту ми пропонували нашим студентам низку запитань, щоб дізнатися їхнє ставлення до різних моделей проведення практичних та семінарських занять. Виявили, що майже 85% студентів віддали перевагу семінарам з елементами дидактичної творчості; 10% відповідали амбівалентно, для 5% більш прийнятним був класичний підхід.

На запитання “Що саме Вас приваблює в моделі занять у творчих групах?” відповіді наших респондентів розподілились таким чином:

- можливість колективної творчості – 25 %;
- цікаво, сприяє глибшому опрацюванню дисципліни – 23 %;
- підвищення інтересу до предмета – 17 %;
- набуття навичок спілкування – 16 %;
- це згуртовує групу – 14 %;
- відстоювання власного погляду в дискусії – 5 %.

Більшість студентів констатували, що в результаті творчих занять вони не тільки краще засвоювали предмет, але й навчалися допомагати одне одному у вирішенні поставлених завдань, у них підвищувалося відчуття належності до однієї команди, респонденти виявляли нові риси один в одного, навчалися продуктивно спілкуватися.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, дослідження занять з дисциплін психолого-педагогічного циклу з використанням елементів дидактичної творчості виявило їхню ефективність як за об’єктивними ознаками (підвищення середнього бала на 11,5 одиниць за 100-бальною шкалою оцінювання), так і

за суб'єктивними оцінками їхніх безпосередніх учасників, які у 85% випадках віддавали перевагу саме такій організації навчального процесу. Все це свідчить про те, що внесення творчого компонента у навчально-виховний процес здатне зробити його більш цікавим, насиченим та продуктивним, а крім того, ще й сприяти підвищенню активності студентів та їхньому особистісному розвитку.

1. *Бех І. Д.* Особистісно зорієнтоване виховання. К., 1998.
2. *Ланенок М.* Кадрові питання та шляхи їх вирішення // Директор школи, ліцею, гімназії. 2004. № 5. С. 47–49.
3. *Огірко О. В.* Виховання духовно-моральних цінностей студентської молоді // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Вип. 2. Луганськ, 2005. С. 137–139.
4. Педагогика и психология высшей школы / Под ред. М. В. Булановой-Топорковой. Ростов н/Д, 2002.
5. *Платонов О. Л.* Педагогічний вплив та фактори, що обумовлюють духовно-моральне становлення студентської молоді // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. Вип. 2. Луганськ, 2005. С. 148–153.
6. *Рубичевский К. В.* Модернизация высшего образования: очевидны ли цели? // Высшее образование сегодня. 2005. № 12. С. 56–57.
7. *Ульшин В. А.* Виховання духовності – глобальна проблема людства // Директор школи, ліцею, гімназії. 2004. № 5. С. 14–20.
8. *Сластенин В. А., Подымова Л. С.* Педагогика: инновационная деятельность. М., 1997. С. 87–97.

THE EXPERIENCE OF USING THE DIDACTIC CREATION IN TEACHING PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL COURSES

**Olena Marusenko*,
Antonina Kovalyova*,
Olena Brezhneva****

**Taras Shevchenko National University of Luhans'k
Oboronna Str. , 2, UA – 91011 Luhans'k, Ukraine;*

*** State Medical University of Luhans'k
50-years of Luhans'k Defence Block, 1, UA – 91045 Luhans'k, Ukraine*

The authors compare the efficiency of teaching psychological and pedagogical courses in a classic way with the ones which incorporate the elements of didactic creation. They prove that average point students got in result of working in creative groups with the use of interactive technologies was higher than in the case of classic course organization. In addition, most participants of this pedagogical experiment (85%) subjectively gave advantage exactly to the creative option of course organization.

Key words: higher education, psychological and pedagogical courses, elements of didactic creation.

ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА В ПРЕПОДАВАНИИ ДИСЦИПЛИН ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА

Елена Марусенко*, Антонина Ковалева*, Елена Брежнева**

**Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Оборонная, 2, 91011 Луганск, Украина;*

***Луганский государственный медицинский университет
кв. 50-летия Обороны Луганска, 1, 91045 Луганск. Украина*

Сравнили эффективность преподавания предметов психолого-педагогического направления в классическом варианте с элементами дидактического творчества. Доказано, что средний бал, полученный студентами в результате работы в творческих группах с использованием интерактивных технологий, был выше, чем в случаях классического проведения занятий; большинство участников педагогического эксперимента (85%) на субъективном уровне отдавало предпочтение именно творческому варианту проведения занятий.

Ключевые слова: высшее образование, предметы психолого-педагогического цикла, элементы дидактического творчества.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008

Прийнята до друку 09.10.2008